

Hadisler Işığında Tasavvuf'un İslâm'daki Yeri

بسم الله الرحمن الرحيم

Meşhur Cibril hadisinde, din mefhumunu; iman, İslâm ve ihsan başlığıyla üç ana unsura ayıran Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem), **ihsânı**:

“Senin Allah’ı görüyor gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmesen de O’nun seni görmesidir.”

şeklinde tarif etmiş ve Cibrîl (Aleyhisselâm) yanından ayrılıp gittikten sonra Rasûlüllâh’ın (Sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır:

“Bu Cibrîl’di. Size dininizi öğretmek üzere geldi.” ^([1])

Hazreti Peygamber (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ifadelerinde yer alan **ihsan**ın, dinin vazgeçilmez aslî üç parçasından biri olduğu, bunu inkâra yeltenmenin **Cibrîl-i Emin** vasıtasıyla Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in sahabeye öğrettiği vahiy mahsulü dinin üç temel unsurundan birini inkâr anlamına geleceği, net bir biçimde anlaşılmaktadır.

İhsân ve Tasavvuf

Hadîs-î şerifteki **“ihsan**”ın tasavvufa denk geldiğini, açıkça veya îmâ yolu ile birçok muhakkik âlim ve muhaddis dile getirmiş ve mezkûr Hadîs-i Şerifin şerhinde tasavvuf büyüklerinin sözlerine yer verilmişlerdir.

Örneğin; **Tâcüddîn es-Sübî** (Rahimehullâh) bu meyanda şu ifadelere yer vermiştir:

“Dinin temel esaslarından olan bu hadis, büyük bir öneme sahiptir. Bana göre, dinin merkezini teşkil etmektedir. Peygamber Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hakikati: ‘Size dininizi öğretiyor’ sözü şerifi ile işaret etmiştir.

Şurası iyi bilinmelidir ki; şariat ilimleri, aslında üçtür. Birincisi, fıkıhtır. Zikrettiğimiz Hadis-î şerifte **‘İslâm’** ifadesi ile kendisine işaret edilmiştir. İkincisi, usûlu’-d-din (yani; itikad)’dir. Hadîs-i şerifte kendisine **“İmân”** ifadesiyle işaret edilmiştir. Üçüncüsü, tasavvuftur. **“İhsan”** ifadesi ile de bu hakikate işaret edilmiştir. Bunun haricindekiler, ya bunlara dönüktür ya da şariat dairesi dışındadır. ^([2])

İmam-ı Rabbâni (Kuddise Sirruhu) konuyla ilgili şunları dile getirmektedir:

“Bilmelisin ki; şariatın ilim, amel ve ihlâs(ihsan) diye üç ana unsuru vardır bunlar bir araya gelmedikçe şariat gerçekleşmiş sayılamaz, şariat gerçekleşti mi (Allah) Hak Subhanehu’nun rızası gerçekleşti demektir ki bu tüm dünyevi ve uhrevi mutluluklarının üstünde bir şeydir.”

Şu halde şeriatın ötesinde ihtiyaç duyulacak bir şey kalmamaktadır. Bu arada sufilerin ayrıcalıkları arasında yer alan tarikat ve hakikatin, esasen şeriatın üçüncü ana unsuru olan ihlas(ihsan)ı tamamlayıcı bir işlevi olmasından başka bir görevi yoktur. ^([3])

İhsân, Tasavvuf Yolunun Özüdür

Yine, büyük Muhaddis **Eşref Ali Tahânevî** (Rahimehullâh) bu bağlamda şunları kaydetmektedir;

*“Peygamberimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’in anlattığı **ihsan**, tasavvuf yolunun özü ve özetidir. ^([4])”*

İmâm Kettânî (Rahimehullâh), **Ebu’l-Kâsım Alî b. Muhammed**’in **“Zıyâu’n-nehâr”** adlı eserinden şu ifadelerini nakletmektedir:

“...Peygamberimizin (Sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe ve vasiyetlerinin büyük bir bölümü tasavvufun içermiş olduğu mesâille (meselelerle) ilgilidir. Erkek veya kadın olsun, Sahâbîler bu ilmi Rasûlüllah (Sallallâhu aleyhi ve sellem)’den almışlardır. Bu sebeple her bir mükellefin öğrenmesi farz olan ilim: Sahâbenin Asr-ı Saâdette almış oldukları ilimlerdir. ^([5])”

Büyük müctehid **İmam Ahmed b. Hanbel** (Rahimehullâh) tasavvuf ehlini sever ve sayardı. Nitekim **Hafız ibni el-Ahdar**; **Ahmed b. Hanbel**’in **“Yeryüzünde sufilerden daha üstün topluluk bilmiyorum”** dediğini nakleder. ^([6])

İhsân, Murâkabe, Müşâhede

Tanım olarak **ihsân**; kulun Rabbi’ne derin bir vecd ve dâimî bir murâkebe içerisinde, sürekli Rabbi’nin kendisini gözettiğinin ve yaptığı her şeyi bildiğinin bilinciyle, Rabbine bakıyormuşçasına ibadet etmesidir. Bu hâl, tasavvuf ilminde **“Mürâkabe”** ve **“Müşâhede”** diye adlandırılmaktadır.

Murâkabe Nedir?

Mürâkabe: Kulun, Allahu Teâlâ’nın kendisine yakınlığını hissederek, gizli-açık, hareketli-hareketsiz bütün hallerinde Allah-u Teâlâ tarafından görüldüğünü aklından hiç çıkarmayıp, daima Allahu Teâlâ’nın huzurunda olduğunun şuurunda olmasıdır.

Müşâhede Nedir?

Müşâhade: Müşâhede ise kulun kalbinin de buna şahitlik ederek, sanki Allah’ı görüyormuş gibi olmasıdır. Nitekim aşağıdaki **Hârise** (Radıyallâhu anh) nakledilen Hadis-i Şerifte bu hal anlatılmaktadır.

Hazreti Peygamber (Sallallâhu aleyhi ve sellem):

“Ey Hârise! Nasıl sabahladın?” Diye sordu.

Hârise (Radıyallâhu anh): **“Hakîkî bir îmân ile Yâ Rasûlallâh.”** diye cevap verdi.

Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem): **"Ey Harise! Her hal ve hakîkatın bir ispatı vardır. Senin îmân hakîkatının ispatı nedir?"** diye sordu.

Hârise (Radıyallâhu anh): **"Ya Rasûlallâh! Dünyadan el-etek çekince, gündüzlerim susuz gecelerim de uykusuz hale geldi. Rabbimin Arş'ını ayân-beyân görür gibi oldum. Birbirlerini ziyaret eden cennet ehli ile bağırsıp çağrışan cehennem ehlini görüyor gibiyim."** dedi.

Efendimiz (Sallallâhu aleyhi ve sellem): **"Tamam, Ya Hârise! Bu hâlini muhafaza et. Sen Allah'ın kalbini nurlandırdığı bir kimsesin"**([71]).

Hazreti Ömer'in (Radıyallâhu Anh) Tavâfı

Keza Tavaf esnasında kızını kendisine nişanlamaya kalkışan Urve'ye (Radıyallâhu anh) herhangi bir tepki vermeyen **İbn-i Ömer** (Radıyallâhu anh), daha sonra kendisiyle karşılaşınca özür dileyip **"Biz tavaf esnasında Allah'ı hayal etmeye uğraşıyorduk"** der. ([81])

İhsan makamına varabilmek için hayati öneme haiz nefis tezkiyesi, Rasûlüllah (Sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aslî görevleri arasında yer almaktadır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"O (Allah-u Teâlâ), ümmîler arasından kendilerinden olan bir elçi gönderdi bu elçi onlara Allah'ın ayetlerini okur onları arındırır (tezkiye eder) onlara kitap ve hikmeti öğretir. ([91])"

Şu unutulmamalıdır ki Sahabe-i Kirâm, yalnızca Kur'ân okuyarak, hadis dinleyerek değil, bununla beraber Rasûlüllâh'ın (Sallallâhu aleyhi ve sellem) amel ve ihlâsa yönlendiren feyizli, bereketli, hikmetli sohbetlerine devam ederek, Peygamber Efendimizin sünnetine, tavsiyelerine sıkı sıkıya uyarak ihsan makamına yükselmişlerdir.

Ebû Zer Radıyallâhu Anh Buyurdu

Nitekim **Ebû Zerr** (Radıyallâhu anh) buyurmuştur ki:

"Dostum Rasûlüllah (Sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, Allah-u Teâlâ karşısında, âdeta O'nu görüyormuş gibi haşyet duymamı tavsiye etti".

İbn Ömer (Radıyallâhu anh) buyurdu ki:

"Rasûlüllah (Sallallâhu aleyhi ve sellem) vücûdumdan tutarak bana dedi ki: 'Allah'a, O'nun seni görüyor olduğunu hissederek ibadet et'. "

Zeyd b. Erkam'dan (Radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah (Sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Allah'ı görüyormuş gibi hareket et. Zira sen O'nu görmüyor olsan da, O seni görüyor. (bunu bil!)".

Sonuç olarak **İhsan** İslâm Dininin bir parçası olduğuna göre, dünyaya karşı son derece ilgisiz, Allah ve Resulüne derin sevgi ve muhabbet besleyen, ahireti aklından çıkarmayan, sabır ve metanet, rıza ve teslimiyet noktasında üstün

meziyetlere sahip müstesna Sahâbe neslinin, tasavvufi ilmin ve yaşamın ilk müntesipleri olduğu son derece açıktır.

Tasavvuf Ricâli Kimlerdir?

Bundan dolayı, **Hafız Ebû Nu’aym el-Isfehânî** (Rahimehullâh) “**Hilyetü’l-evliyâ**” adlı eserinde, başta **Hulefâ-ı Râşidîn** olmak üzere Sahâbe ve Tâbîn’in ileri gelenlerini **tasavvuf ricâli** arasında zikretmektedir.

Kettânî (Rahimehullâh), “**Tasavvuf ilmine dair ilk söz söyleyenler Sahâbîlerdir.**” başlıklı konu içerisinde, tespiti şü şekilde dillendirmektedir:

“Tasavvuf ilmi hakkında ilk söz söyleyen kiři Hazreti Ali’dir”. ^{([101](#))}

^[1] Buhari Kitab-ı İman hadis no 50

^[2] Tabakatuş-Şafiiye (1- 117)

^[3] Mektubat 35 Mektup (1- 50)

^[4] Hadislerle Tasavvuf (sayfa 253)

^[5] Teratib-i İdariyye (2-185)

^[6] Al-Adabı eş-Şeriyye ibni muflih 2- 308 tahkik şuyab Arnavut

^[7] Müsned-i Bezzar hadis no (13-333)

^[8] ibni Receb Feth’u-l Bari (1-194)

^[9] Cum’a süresi 3

^[10] Teratib-i idariyye (2-185)